

VAN VER GEKOMEN

Van Kristien Hemmerechts verschenen ook
bij Singel Uitgeverijen

Brede heupen

Zonder grenzen

De man, zijn penis en het mes

De dood heeft mij een aanzoek gedaan

Gitte

Haar bloed

Ann

Kronkelpaden van het geheugen

Taal zonder mij

De vrouw die de honden eten gaf

Alles verandert

Er gebeurde dit, er gebeurde dat

Wolf

Het verdriet van Vlaanderen

Ik ben Emma

Mijn moeder de Romein

Hubertina

Kristien Hemmerechts

Van ver gekomen

DE GEUS

© Wit Zand bvba, 2024
Omslagontwerp Ontwerphaven
Omslagbeeld *Le nuage* van Léon Spilliaert ©
Luc Schrobiltgen, Brussel
Typografie binnenwerk Perfect Service, Reeuwijk
ISBN 978 90 445 4983 6
NUR 320

voor Heddy Honigmann (1951-2022)

1.

Alles is voorbij, bijna voorbij. De grootouders zijn begraven of gecremeerd, de ouders ook, én twee tantes, twee ooms, meer ooms en tantes telde mijn familie niet. Ook een zus is gegaan, de enige zus, mijn zus. En een neef, ook al de enige neef, hij die op de trap naar boven – ik liep voor hem – onder mijn rokken tastte. Meer dan een halve eeuw is er intussen voorbijgegaan, maar nog voel ik de schok, de verontwaardiging, de lichte opwinding ook. Zo gaat dat, zo ging dat, niets is ooit zwart of wit, alles is altijd een kluwen, en begin het maar eens te ontwarren, te ontrafelen.

Mijn ouders hadden drie kinderen, die zich in slechts twee kleinkinderen hebben vertaald, en twee achterkleinkinderen, telkens een van elk geslacht – voor het gemak ga ik even uit van het bestaan van slechts twee geslachten, neem het me als-jeblijft niet kwalijk. Ik tel de twee overleden kleinkinderen niet mee, de kinderen die geen kans kregen, mijn Benneke en mijn Robbeke, voor altijd in mijn hart. Dat laatste klinkt als een slogan, een cliché, woorden die gemakkelijk in de mond worden genomen, ook door mensen die ze niet menen, maar ik meen ze wél. Je moet je kinderen ergens stoppen wanneer ze zijn overleden en dan is je hart de beste plek, je hoofd en je hart.

De twee dochters die mijn ouders op de wereld zetten, lever-

den hun vijf schoonzonen op. Op de aankondiging in de krant van het overlijden van mijn moeder werden ze alle vijf genoemd, met achter Hermans naam een kruisje, net zoals achter de namen van Ben en Rob. Mijn schoonzus wilde de overleden familieleden erbij, voor mij hoefde dat niet. Waar begin je en waar eindig je? Waarom dan niet de ouders van mijn moeder vermeld, of zelfs haar grootouders? Of haar zus, mijn doopmeter, met wie ik geen goede band had. Of beter gezegd: met wie ik geen band had. Wij waren bandloos. En misschien vond zij mij bandeloos, wie zal het zeggen. Banden en verstandhoudingen kunnen niet worden afgedwongen. Met sommige mensen gaat het vanzelf, met anderen lukt het nooit, hoe hard je ook je best doet. Waarmee ik niet gezegd wil hebben dat ik met mijn tante mijn best heb gedaan. Eerder het tegendeel. Omgekeerd heeft zij zich ook niet echt uitgesloofd om met mij een band te smeden. Ik betwijfel sterk of ze ooit ook maar een half boek van mij heeft gelezen. Ze heeft me er in ieder geval nooit iets over gezegd. Iemand lezen is iemand erkennen als schrijver, als schrijver die de moeite loont gelezen te worden. Mag je dat verwachten van je familie en/of vrienden? Je mag het in ieder geval hopen. En blij zijn wanneer het gebeurt.

‘Gij erft ook niets van haar,’ zei mijn moeder na haar dood. Ik denk dat ze bedoelde: ze was dan wel je doopmeter, maar ze heeft je niet in haar testament opgenomen, evenmin als mij, haar zus, en dat terwijl ze kind noch kraai had. ‘Zuster,’ zei mijn moeder. ‘Mijn zuster.’ Zussen waren vroeger zusters. Mensen hadden ook geen ‘band’ met elkaar. Ze kenden elkaar of ze kenden elkaar niet, maar ze dachten niet in termen van ‘een band’. De omgangsvormen waren formeler dan nu en dat formele hield een afstand in. Het bestond bij de gratie van rituele overhandigingen van geschenken (bloemen, pralines), het sturen van kerst- en nieuwjaarskaartjes, het uitwisselen

van visitekaartjes. Ik heb een pak ongebruikte visitekaartjes van mijn moeder overgeërfd, ze heeft zich blijkbaar de moeite getroost om na het overlijden van mijn vader visitekaartjes te laten drukken met alleen haar naam en niet die van mijn vader. Verder ook: kaartjes waarop zij, haar kinderen – ik dus ook – en kleinkinderen bedanken voor ‘de vele reacties van meelevens, vriendschap en bemoediging na het heengaan van Karel’ – mijn vader. ‘Het was voor ons een troost in een periode van verdriet en gemis.’ En tot slot kaartjes met in de linkerhoek een boeket rozen en in gouden letters 80 x DANK. Die liet ze drukken naar aanleiding van haar tachtigste verjaardag. Rituelen zijn ongetwijfeld belangrijk, maar ik stel me de vraag: wat schuilt er achter het ritueel? Wat moet het ritueel afschermen, verborgen houden, aan het oog onttrekken? Wat laat het ritueel onuitgesproken? Of omgekeerd, wat moet het ritueel compenseren? Welke leegte moet het vullen?

De rituelen naar aanleiding van de plechtige communies, op twaalfjarige leeftijd, een ritueel afscheid van de kindertijd dat werd gemarkeerd door het overhandigen van een gouden horloge, een gouden zegelring en een gouden kruisje aan een gouden ketting. Ik heb ze gekregen, onder andere van mijn doopmeter, de zegelring kwam van haar, denk ik. Ze zijn op diverse manieren uit mijn bezittingen verdwenen, ik heb er geen zorg voor gedragen. Het doet me denken aan het overladen van een jonge bruid met goud wanneer ze wordt uitgehuwelijkt. Hoe meer goud, hoe groter haar waarde.

De ouders van mijn vader deden niet mee aan die rituelen. Het was iets van de stadse kant van de familie, de kant die een zeker aanzien wenste te verwerven of in stand te houden. De kant voor wie uiterlijkheden groot belang hadden. De kant waarbij je het raden naar de innerlijkheden had. Je kon ze vermoeden. Zekerheid had je niet.

Mijn moeder bestond het ooit me te zeggen dat ze een goede band had met haar zuster, want ze belden elkaar één keer per jaar. Rond Kerstmis, feest van vrede en verzoening. Misschien had ik de mededeling moeten decoderen; misschien zei ze ermee dat ze graag een goede band met haar zuster had gehad; misschien klampte ze zich vast aan dat ene telefoontje per jaar om te kunnen zeggen: kijk, ik heb een band met mijn zuster. Een familieband.

Mijn tante nam de telefoon nooit op. Je moest een boodschap inspreken en dan belde zij eventueel terug. Wanneer het haar behaagde. Dat weet ik van mijn moeder, want ik heb haar nooit gebeld. Ik herinner me een telefoontje van haar, lichtjaren geleden, toen het uit was met mijn vriendje. Het was een poging zich van haar meterschap te kwijten, zo veronderstel ik. Het zal wel goedbedoeld zijn geweest, maar voor mij was het vooral bevreedend dat ze zich plotseling om mijn liefdesleven bekommerde. Of om mij tout court.

Ik hield niet van mijn tante, echt niet. Het zou raar zijn geweest om iets van haar te erven. Tegelijkertijd heb ik me dikwijls afgevraagd hoe ze het stelde, helemaal alleen in dat grote huis waarvan de binnenmuren nooit waren geveerd, want daarvoor was er geen geld meer. Of geen energie.

Geld: het grootste taboe, groter nog dan seks.

Ik zat in de trein op weg naar huis uit Den Haag, waar ik aan een jurering had deelgenomen, toen iemand me belde van de sociale dienst van het ziekenhuis van Waregem om te zeggen dat mijn tante er twee weken eerder was opgenomen. Mijn telefoon stond op stil, ik hoorde de boodschap pas bij thuiskomst en verwittigde mijn moeder. Die kreeg haar zus – haar zuster – die avond aan de lijn. Er was niets aan de hand, zei mijn tante, het was gewoon een valing – een verkoudheid dus.

Een kleine week later was ze dood: borstkanker.

We hebben haar niet meer gezien. Ik vertrok de dag na het telefoontje zoals gepland naar Canada, en mijn broer was in Zuid-Frankrijk, waar hij de helft van de tijd woont. Mijn moeder had een taxi kunnen nemen, maar dat heeft ze niet gedaan. Het was ook onduidelijk of bezoek welkom zou zijn geweest.

In Canada heb ik een tekstje geschreven dat tijdens de begrafenis is voorgelezen, ik weet niet meer door wie. Ik schreef het in de keuken van mensen die ons het gebruik van hun huis hadden aangeboden omdat in de buurt alle hotels en B&B's vol zaten. Die mensen hadden een tuinhuisje waarin een bed stond, daar mochten we overnachten, en in hun keuken mochten we eten maken met wat we in hun koelkast vonden, want zij gingen die avond barbecueën bij haar ouders – mensen die uit Nederland waren geëmigreerd. Het was bij de Saint Lawrence rivier, een prachtig gebied.

Ik vond het absurd dat ik in de keuken van die mensen, die ik van haar noch pluim kende, een tekst voor mijn tante stond te tikken. Eigenlijk ging het zo: terwijl ik het eten klaarmaakte, dicteerde ik mijn tekst aan Bart – mijn man – die hem op zijn telefoon intikte. Ik herinner me er geen woord van, maar mezelf kennende zal ik mijn geheugen gepijnigd hebben om de goede herinneringen op te diepen zonder in huichelen te vervallen.

Mijn tante had in dat ziekenhuis aan niemand contactgegevens van haar familie bezorgd, maar die mevrouw van de sociale dienst wist dat ze mijn tante was. Ze vond mijn nummer en belde me, want ze vond het vreemd en triest dat mijn tante daar al twee weken lag zonder ooit bezoek te krijgen. Er was geen reden tot ongerustheid, zei ze in haar voicemail, ze wilde het me gewoon even laten weten. Ze klonk opgewekt. Misschien was ze niet ingelicht over de ernst van de situatie.

In de tijd dat ik nog met de auto naar mijn man ging – hij en ik wonen niet samen – reed ik telkens voorbij de afrit Kruishoutem, waar zij woonde in een gerestaureerde vierkantshoeve met een schitterend uitzicht op glooiende weilanden. Mijn tante hield een tijdlang schapen en ze had ook ganzen. In zeker opzicht was het een idyllische plek. Na de dood van de man van mijn tante trok mijn grootmoeder bij mijn tante in – bij haar dochter dus. Mijn grootmoeder sponsorde de restauratie van wat ze de ‘doeninge’ noemde, een woord dat op onze lachspieren werkte. ‘Ze heeft daar veel moeten rechtekken,’ zei mijn moeder. ‘Er was daar veel kromgegroeid.’ Zolang mijn grootmoeder leefde, kwam ik er met enige regelmaat, maar daarna niet meer. Het knaagde wel een beetje, het besef dat mijn tante daar alleen woonde, zelfs al gaf ze nooit enig signaal dat bezoek welkom zou zijn. Integendeel. Mijn tante leek te zweren bij het principe dat je nooit moet laten zien wat je echt denkt of voelt. Ik vermoed dat zij ook niet al te dol op ons was. Om het zacht uit te drukken.

Mijn moeder had het anders gewild, ‘maar dat is niet mogelijk met mijn zuster,’ zei ze dikwijls. ‘Dat is onmogelijk.’

Wij lijken in onze familie een abonnement te hebben op krakkemikkige familiebanden. Heel wat families hebben zo’n abonnement, zo weet ik intussen ook wel. In het Engels hebben ze er een term voor, wanneer het tussen broers en zussen niet botert: sibling rivalry, het gevecht tussen broers en zussen om aandacht en erkenning van de ouders. Mijn moeder vond het niet fair dat haar moeder zoveel geld in de doeninge stak; mijn tante voelde zich dan weer de mindere van mijn moeder. Anders dan mijn moeder had zij geen universitair diploma, ze had geen kinderen en ze was niet met een directeur getrouwd. Mijn tante had op ‘de normaalschool’ gezeten, ze was ‘een regentes’. Mijn moeder gaf Latijn in de oude humaniora, mijn

tante gaf ‘maar’ boekhouding in de moderne humaniora, wat in die tijd een vrijwel onoverkomelijk standsverschil inhield. Maar mijn tante had dus een vierkantshoeve met een spectaculair uitzicht, wij woonden in een weinig riant rijkhuis.

Mijn tante gedroeg zich tegenover ons alsof wij – met uitzondering van mijn vader – neanderthalers waren en zij blauw bloed bezat. Ik overdrijf een beetje, dat is een familietrek waarvoor ik me moet hoeden. Het was in ieder geval zo flagrant dat je er maar beter om kon lachen. Of het zielig vinden. Ze sprak ook ontzettend keurig Nederlands. Boven elk woord uit haar mond hing een tekstballonnetje: hoor eens hoe beschaafd ik me uitdruk. Neem er maar een voorbeeld aan.

Dat alles neemt niet weg dat ik wou dat ik wél eens die afrit had genomen en bij haar was langsgedaan om haar te vragen hoe het met haar ging en of ze iets nodig had. Blijkbaar – zo vernam mijn broer op haar begrafenis – kreeg ze van een oud-leerling hulp bij het boodschappen doen. Ze reden samen in de oude Volvo van mijn tante naar de supermarkt, de oud-leerling laadde alles in de kofferbak en laadde het vervolgens weer uit en droeg het bij mijn tante naar binnen. En hoewel ik daar nooit bij ben geweest, zie ik die scène voor ogen, de auto die halt houdt op het erf, de kofferbak die opengaat, en ik denk: ik had haar moeten helpen. Ik had dat moeten doen.

Mijn tante had geen kinderen, mijn zus ook niet. Mijn broer heeft één zoon, die geen kinderen heeft. Zijn vrouw heeft driemaal een miskraam gekregen, daarna wilde ze het lot niet langer tarten. Wanneer die foetusjes vroegtijdig werden afgevoerd, zou uit een voldragen zwangerschap misschien een misvormd kind geboren worden, zo redeneerde ze. En ik heb dus drie kinderen, van wie er twee als baby zijn gestorven.

Een kroostrijke familie kun je ons niet noemen.

Al dat DNA dat verloren is gegaan. Vast geen slechte zaak (hier hoort een smileytje).

Sommige mensen hebben aangevoerd dat mijn zoontjes zo jong gestorven zijn omdat hun leven na die luttele maanden voltooid was. Hun ziel was in een mensenkind neergedaald om het allerlaatste stukje weg af te leggen, en toen was de ziel klaar met haar aardse bestaan. Oude zielen, noemt men dat. Si non è vero, è ben trovato, als het niet waar is, dan is het toch goed bedacht.

Ook een kleinkind van mijn enige nicht had zo'n oude ziel, na twee jaar hield ze het hier voor bekeken. Ik doe er luchtig over, maar het zijn drama's, vreselijke drama's. Ze tekenen een mens, en de wonde heelt nooit. Er groeit een korstje over, maar ach, dat is zo weggekrabd of weggesleten of weggeveegd. Wij mensenkinderen zijn niet goed in het aanvaarden van de dood, zeker niet de dood van een baby of een kind, zelfs niet die van iemand onder de tachtig, zeg maar, tenzij die zwaar ziek is en we de dood als een verlossing kunnen ervaren.

Er kan geen leven bestaan zonder de dood, alle leven draagt de dood in zich. Was het dat wat T.S. Eliot bedoelde toen hij schreef: 'in my beginning is my end'? Waarom zijn we niet beter uitgerust met het vermogen onze sterfelijkheid te aanvaarden, misschien zelfs te koesteren en te omhelzen? Waarom zien we de dood als de vijand tegen wie koste wat het kost gestreden moet worden? Als het kwaad dat moet worden overwonnen?

In een van de beroemdste gedichten over de dood roept de dichter ons op de dood niet 'gentle' in te gaan. Hij noemt de dood 'the good night', wat verwarring schept, want waarom zou je je verzetten tegen iets goeds? En dan is er de grammaticale fout. 'Do not go gentle,' schrijft Dylan Thomas. Het moet

'gently' zijn, het is een bijwoord. Ik kan me niet voorstellen dat Dylan Thomas lak had aan grammaticale regels. Of die niet kende. Hij had lak aan de dood, daagde die uit met drank en nicotine, en stierf jong.

Glide gently into the night, for the night is good and merciful.

De nacht is een deken dat je over je heen trekt, dat je veilig toedekt.

De nacht verlost je van alle kommer en kwel, van alle zorgen.

John Keats schreef het zo in 'Ode to a Nightingale': 'for many a time I have been half in love with easeful Death, [...] Now more than ever seems it rich to die, to cease upon the midnight with no pain.'

Toen ik het voorlas voor de studenten, brak mijn stem. Wat kunnen woorden toch mooi en aangrijpend zijn, niet alleen om wat ze zeggen maar ook om hoe ze het zeggen, hoe ze klinken. Deze zijn ook prachtig, ze komen van Guido Gezelle. De ij moet je op zijn West-Vlaams als i uitspreken, en 'tuitend' hoornen' als 'tuttendoornen'.

'k Hoore tuitend' hoornen en
de navond is nabij
voor mij:
kinderen, blij en blonde komt,
de navond is nabij,
komt bij:
zegene u de Alderhoogste, want
de navond is nabij,
komt bij:
'k hoore tuitend' hoornen en
de navond is nabij,
voor mij!

De dood wint altijd, de avond, de nacht.